

Mateusz Rolski

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach
Wydział Ekonomii
Katedra Ekonomii
mateusz.rolski@ue.katowice.pl

BANKOWOŚĆ SPÓŁDZIELCZA W POLSCE – MIĘDZY IDEA, PAŃSTWEM A RYNKIEM

Streszczenie: Spółdzielnie kredytowe były zakładane na ziemiach polskich od połowy XIX wieku w zaborze pruskim. Idea powstawania tych specyficznych przedsiębiorstw koncentrowała się zarówno na kwestiach materialnych, jak i społecznych. Kształt współczesnego sektora banków spółdzielczych w Polsce jest konsekwencją wielu zmian o charakterze regulacyjnym. Transformacja gospodarcza usytuowała bankowość spółdzielczą na równi z sektorem komercyjnym bez uwzględnienia pierwotnej idei. Przepisy prawa w połączeniu z naturalnym dla gospodarki rynkowej zjawiskiem konkurencji powodują cykliczny spadek liczby członków banków spółdzielczych w Polsce.

Słowa kluczowe: bank spółdzielczy, spółdzielczość, transformacja gospodarcza, państwo.

JEL Classification: G21, N23, N24.

Wprowadzenie

Historia funkcjonowania bankowości spółdzielczej w Polsce sięga okresu zaborów. Pierwsze instytucje banków ludowych, opartych na modelu pruskich spółdzielni typu Schulzego, były zakładane na terenach Wielkopolski w drugiej połowie XIX wieku. Do głównych przyczyn powstania spółdzielczości oszczędnościowo-pożyczkowej, jako oddolnej inicjatywy społecznej, zalicza się powszechne wówczas zjawisko lichwy. Ponadto polskie spółdzielnie miały stanowić organizacje zrzeszające ludność polską i wzmacniające idee narodowościowe. Koncepcja działalności spółdzielni opierała się na obsłudze finansowej zarówno gospodarstw domowych, rolnictwa, jak i drobnych rzemieślników na zasadach solidarności oraz wzajemnej pomocy, tak aby wszystkim zainteresowanym członkom zapewnić możliwość oszczędzania i finansowania. Z. Chmielewski [1926] trafnie określił banki ludowe jako przedsiębiorstwa o znamionach społecznych, lecz działające z pobudek

materialnych. Charakter działalności banków spółdzielczych w Polsce ulegał przeobrażeniu na przestrzeni kolejnych dziesięcioleci zarówno pod wpływem zmian sytuacji gospodarczej, jak i realiów politycznych [Rolski, 2018b].

Celem artykułu jest ukazanie charakteru współczesnego sektora banków spółdzielczych w Polsce, funkcjonującego w ramach gospodarki rynkowej o wzmożonym poziomie konkurencji, ograniczonego przepisami prawa bankowego oraz innych ustaw, w perspektywie historycznych zasad wypracowanych przez „wielkopolski system spółdzielczy”. W pierwszej części artykułu przedstawiono zarys pierwotnej idei polskiej bankowości spółdzielczej. Druga część prezentuje dzieje sektora, począwszy od momentu przemian systemowych, uwypatniając różnice decydujące o jego niespółdzielczym charakterze.

1. Idea polskich banków ludowych w zaborze pruskim

W drugiej połowie XIX wieku na terenach historycznej Wielkopolski powstał pierwowzór współczesnego systemu bankowości spółdzielczej w Polsce. Utworzenie każdego z poszczególnych banków ludowych stanowi odrębną historię lokalnej inicjatywy, która w miarę upływu lat rozpowszechniła się na teryny ówczesnych Prus Zachodnich, a następnie Górnego Śląska.

W 1861 roku powstała pierwsza spółdzielnia oszczędnościowo-pożyczkowa o trwałym charakterze – Towarzystwo Pożyczkowe dla Przemysłowców Miasta Poznania. Najstarszym do dziś funkcjonującym bankiem spółdzielczym w Polsce jest z kolei Bank Spółdzielczy w Brodnicy, który kontynuuje działalność założonego w 1862 roku Towarzystwa Pożyczkowego dla Przemysłowców Miasta Brodnicy i Okolicy. Kolejne istotne cezury czasowe w rozwoju systemu polskiej bankowości spółdzielczej w zaborze pruskim stanowią lata: 1871 (powstanie Związku Spółek Polskich, zwanego później Związkiem Spółek Zarobkowych i Gospodarczych na Wielkie Księstwo Poznańskie i Prusy Zachodnie – dalej: Związek Spółek) oraz 1886 (powstanie centrali finansowej – Banku Związku Spółek Zarobkowych i Gospodarczych). Należy w tym miejscu wspomnieć o trzech działaczach społecznych, którzy pełnili funkcję patronów¹ organizacji związkowej: ks. Augustynie Szamarzewskim (patron w latach 1872-1891), ks. Piotrze Wawrzyniaku (1891-1910) oraz ks. Stanisławie Adamskim (1911-1926). Ich praca organiczna przyczyniła się zarówno do wzrostu liczby

¹ Do zadań patrona miało należeć m.in. udzielanie porad w prowadzeniu ksiąg rachunkowych, pomoc prawna czy kontrola przestrzegania zasad spółdzielczych. Wykonywał on swoją funkcję głównie poprzez bezpośrednią kontrolę w spółdzielniach.

zakładanych spółdzielni kredytowych, jak i poprawy jakości ich funkcjonowania. Instytucję zrzeszającą założyli przedstawiciele 29 spółdzielni oszczędnościowo-kredytowych, zaś w 1918 roku Związek liczył już 219 banków ludowych. Wśród instytucji zawartych w sprawozdaniu 214 zrzeszało łącznie 122 845 członków [Związek Spółek, 1920, s. 5, Część III – Statistica pro 1918, s. 7].

Swoistego rodzaju system polskich banków ludowych w zaborze pruskim oparty był na zasadach Schulzego². Działalność instytucji tego typu obejmowała przede wszystkim tereny miejskie, zrzeszając m.in. kupców, rzemieślników oraz bogatszą część ludności rolniczej. Celem Schulzego było nie tylko dostarczenie kapitału obrotowego, potrzebnego do prowadzenia działalności gospodarczej, ale również umożliwienie członkom lokowania drobnych oszczędności. Tym sposobem, a także poprzez wypłaty dywidend od udziałów, spółdzielcy mieli dochodzić do posiadania własnych kapitałów, tworząc klasę średnią [Stefczyk, 1914, s. 10-11; Ossowski, 2001, s. 48]. Model bankowości spółdzielczej wraz z organizacją zrzeszającą i centralą finansową określa się mianem wielkopolskiego systemu spółdzielczego [Ochociński, 1984, s. 27-31]. Większość banków ludowych zrzeszonych w Związku Spółek charakteryzowała się następującymi zasadami działalności:

- prowadzenie działalności kredytowej wyłącznie dla członków,
- stosowanie zasady dobrowolnego i nieograniczonego członkostwa,
- samopomoc w zakresie działalności kredytowej (korzystanie głównie z funduszy własnych, depozytów, w mniejszym stopniu z kredytu refinansowego),
- przekazywanie zysku do niepodzielnego funduszu zasobowego, jak również członkom w postaci dywidendy od posiadanych udziałów, która nie przekraczała poziomu oprocentowania wkładów oszczędnościowych,
- solidarność w zakresie nieograniczonej odpowiedzialności członków własnym majątkiem za zobowiązania spółdzielni,
- demokratyczny samorząd – organy w postaci zarządu, rady nadzorczej i nadrzędnego zebrania przedstawicieli z zasadą jeden członek – jeden głos,
- swoboda w zakresie obszaru działalności (choć najczęściej obszar obejmował siedzibę banku i sąsiednie miejscowości).

„Wielkopolski system spółdzielczy” wykształcił specyficzne cechy polskich banków ludowych w zaborze pruskim w postaci powszechnego członkostwa (do spółek należeli również mieszkańcy terenów wiejskich), uspołecznienia zysku, udzielania kredytów wyłącznie członkom, jak również zrzeszania jednostek słabych gospodarczo. Były to rozwiązania inne od modelowych rozwiązań spółek typu Schulzego [Ochociński, 1965, s. 85 i n.; Kosik, 1992, s. 33].

² F.H. Schulze z Delitsch był twórcą koncepcji systemu banków ludowych na terenie Prus.

2. Decydująca rola państwa i rynku po transformacji gospodarczej

2.1. Restrukturyzacja i konsolidacja

Transformacja gospodarcza i ustrojowa w Polsce rozpoczęła również nowy etap dla instytucji banków spółdzielczych. W okresie PRL-u instytucje te podporządkowano władzy centralnej oraz realizacji celów gospodarki nakazowo-rozdzielczej [Rolski, 2018a]. Ponowne włączenie ich w ramy funkcjonowania gospodarki rynkowej spowodowało konieczność zmiany przepisów, a w konsekwencji – zupełnego odejścia od modelowych, przedwojennych zasad spółdzielczych.

Skomplikowana sytuacja ekonomiczna wielu banków spółdzielczych była bezpośrednią przyczyną procesu restrukturyzacji sektora. Według źródeł na koniec 1994 roku z istniejących wówczas 1612 banków aż w 647 przeprowadzano programy naprawcze, zaś 329 zakwalifikowano do ogłoszenia upadłości. Pierwsze zmiany zostały wprowadzone już w 1994 roku [Ustawa o restrukturyzacji banków spółdzielczych, 1994] w postaci utworzenia krajowej grupy banków spółdzielczych jako trójszczeblowej struktury: banków spółdzielczych zrzeszonych w bankach regionalnych, które z kolei zrzeszał bank krajowy. Celem ustawy pozostawało utworzenie skonsolidowanej grupy bankowej, zapewniającej sprawną i konkurencyjną obsługę rolnictwa i branż okołorolniczych. Banki regionalne oraz Skarb Państwa miały pozostawać akcjonariuszami banku krajowego, którym z mocy tej samej ustawy stał się Bank Gospodarki Żywnościowej S.A. [Ustawa o restrukturyzacji banków spółdzielczych, 1994].

Proces restrukturyzacji i konsolidacji sprawił, że w latach 1991-1999 (I półrocze) liczba banków spółdzielczych zmniejszyła się z 1664 do 902, z czego 131 upadło, zaś 632 zostały przejęte przez inne banki (w 1992 roku powstał jeden bank spółdzielczy). Znaczącej poprawie uległa sytuacja ekonomiczno-finansowa instytucji – liczba banków spółdzielczych wykazujących stratę zmniejszyła się z 421 na koniec 1994 roku do 15 na koniec I półrocza 1999 roku. W latach 1994-1998 wzrosły wyniki finansowe oraz poziom funduszy własnych. Średni poziom współczynnika wypłacalności wzrósł z 2,2% do 11%, wskaźnika rentowności brutto – z -8,7% do 12,2%, zaś udział należności zagrożonych wraz z odsetkami w należnościach ogółem od podmiotów niefinansowych obniżył się z 33,4% do 5,8%. Widoczna restrukturyzacja portfela była w głównej mierze wynikiem wykupu kredytów trudnych przez banki regionalne [Alińska, 1999, s. 8-12]. Procesy konsolidacyjne nabrały tempa szczególnie w latach 1999-2000, kiedy to liczba fuzji wyniosła odpowiednio 406 oraz 99, zaś liczba banków spół-

dzielczych zrzeszonych w bankach regionalnych/zrzeszających zmniejszyła się z 1188 na koniec 1998 roku do 679 na koniec 2000 roku [GINB, 2001, s. 13]. Znaczące zmiany w liczbie funkcjonujących banków były konsekwencją konieczności dostosowania wysokości funduszy własnych do wymaganego ustawowo poziomu.

Z jednej strony transformacja gospodarcza oraz nowe rozwiązania prawne z nią związane wpłynęły na sektor bankowości spółdzielczej w Polsce poprzez wprowadzenie zasady samodzielności banków, zasady uniwersalizmu świadczonych usług podporządkowanej zasadzie konkurencji, zasady samofinansowania powiązanej z przestrzeganiem płynności finansowej oraz minimalizacji ryzyka działalności bankowej, jak również zasady komercjalizacji [Golik, 1995, s. 21-23]. Z drugiej jednak strony część rozwiązań prawnych zastosowanych w ustawie traktowano jako dyskusyjne. Banki spółdzielcze zostały bowiem po raz kolejny ograniczone w swej suwerenności w zakresie zrzeszania się (niekonstytucyjny zapis przymusu zrzeszania się spółdzielni oraz nienaruszalności własności prywatnej). Ponadto jeden z zapisów ustawy okazał się istotny w kontekście pominięcia podstawowych zasad spółdzielczych. Banki miały bowiem prawną możliwość wyboru, czy osoba korzystająca z kredytu lub pożyczki pieniężnej musi pozostawać członkiem banku. W myśl przepisów odpowiednie rozwiązanie powinno być uwzględnione w statucie [Ustawa o restrukturyzacji banków spółdzielczych, 1994, art. 7, ust. 1].

Kolejny dokument zmieniający funkcjonowanie sektora, a zatem Ustawa z dnia 7 grudnia 2000 roku o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających, wszedł w życie w dniu 28 stycznia 2001 roku. Akt prawny zredukował strukturę bankowości spółdzielczej w Polsce z trójszczeblowej do dwóch poziomów, tj. banków spółdzielczych zrzeszonych w jednym z banków zrzeszających na podstawie umowy zrzeszenia zatwierdzonej przez Komisję Nadzoru Bankowego. Banki zrzeszające, prócz wykonywania czynności na rzecz zrzeszonych banków spółdzielczych (m.in. prowadzenie rachunków bankowych, wzajemnych rozliczeń, naliczanie i utrzymywanie rezerwy obowiązkowej, wypełnianie obowiązków informacyjnych, funkcje kontrolne), otrzymały również możliwość prowadzenia komercyjnej działalności bankowej. Istotną kwestią było pozostawienie bankom spółdzielczym dobrowolności w zakresie uwarunkowania udzielenia kredytu, pożyczki, gwarancji lub poręczenia koniecznością posiadania minimum jednego udziału (poprzez odpowiedni zapis w statucie).

Dwustopniowa struktura bankowości spółdzielczej wprowadzona przedmiotową ustawą odmieniła dotychczasowe funkcjonowanie sektora. Ze względu na wzrastające wymagania kapitałowe wobec banków zrzeszających ich liczba

uległa zmniejszeniu do trzech. W 2001 roku powstała Spółdzielcza Grupa Bankowa, w 2002 roku – Bank Polskiej Spółdzielczości S.A. w Warszawie, zaś trzecim z banków zrzeszających, wskutek uzyskania w 2002 roku zgody Komisji Nadzoru Bankowego, pozostał Mazowiecki Bank Regionalny S.A. w Warszawie (w 2011 roku został on przejęty przez Gospodarczy Bank Wielkopolski S.A., stając się częścią Spółdzielczej Grupy Bankowej). BGŻ S.A. również ubiegał się o status banku zrzeszającego, jednakże wskutek braku stosownej zgody Komisji Nadzoru Bankowego obrał strategię rozwoju jako uniwersalny bank komercyjny. W wyniku nowelizacji przepisów w 2003 roku uzależniono obszar działania banków spółdzielczych od poziomu funduszy własnych – bank posiadający kapitał własny w przedziale od 1 do 5 milionów euro może prowadzić działalność na terenie województwa, w którym znajduje się jego siedziba oraz na terenie powiatów, w których znajdują się jego placówki bankowe. Banki spółdzielcze posiadające fundusze własne powyżej 5 milionów euro otrzymały możliwość prowadzenia działalności na terenie całego kraju.

2.2. Obecny kształt sektora

Liczba banków spółdzielczych w Polsce od kilku lat kształtuje się na dość stabilnym poziomie. Na koniec 2017 roku w polskim systemie bankowym funkcjonowały 553 banki spółdzielcze, z czego 352 zrzeszonych w BPS S.A., zaś 199 w SGB-Banku S.A. Poza zrzeszeniami funkcjonowały dwie instytucje – Krakowski Bank Spółdzielczy oraz Bank Spółdzielczy w Brodnicy. Wynik finansowy sektora wzrósł w relacji rocznej o 20,2% do 697,5 mln zł, zaś stratę z działalności wykazało 6 banków. Zatrudnienie w sektorze banków spółdzielczych w Polsce wyniosło 31 125 osób przy łącznej liczbie placówek wynoszącej 4 505 (niespełna 40,9% wszystkich placówek bankowych w kraju). Równocześnie udział sektora bankowości spółdzielczej w rynku pod względem posiadanych aktywów wyniósł 9,8% [Komisja Nadzoru Finansowego, 2018a, s. 3-8, 12]. Należy przy tym nadmienić, że w 2018 r. zrzeszenia w obecnej formie przestaną funkcjonować. Sektor banków spółdzielczych w Polsce znajduje się bowiem na etapie przekształceń instytucjonalnych związanych z wprowadzeniem pokryzysowych regulacji ostrożnościowych Unii Europejskiej (*Capital Requirements Directive IV / Capital Requirements Regulation* – tzw. pakietu CRD IV/CRR). W celu spełnienia norm ostrożnościowych bankom spółdzielczym umożliwiono utworzenie systemu ochrony instytucjonalnej (IPS) lub zrzeszenia zintegrowanego oraz wskazano obligatoryjne przystąpienie do jednego ze zrze-

szeń [Ustawa o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, 2000; Rolski, 2018c]. Dotychczas banki spółdzielcze utworzyły dwa systemy ochrony – IPS BPS oraz IPS SGB. Na koniec 2017 roku 292 banki były uczestnikami pierwszego, zaś 196 – drugiego z nich. Pozostałe 65 instytucji funkcjonowało poza systemem ochrony. Pośród banków 47 pozostawało w trakcie organizacji drugiej z form przewidzianych przez przepisy prawa, tj. zrzeszenia zintegrowanego, zakładając Polski Bank Apeksowy S.A. (PBA S.A.) [Komisja Nadzoru Finansowego, 2018a, s. 3]. Ostatecznie KNF odmówiła wydania zezwolenia na rozpoczęcie działalności przez PBA S.A. [Komisja Nadzoru Finansowego, 2018b]. Bankom spółdzielczym – założycielom – pozostawiono wybór jednego z IPS lub prowadzenie samodzielnej działalności, z zachowaniem obowiązujących przepisów prawa.

Jednym z przepisów prawa, który w głównej mierze ogranicza funkcjonowanie idei spółdzielczej, jest zapis art. 79 ust. 1 pkt 4 Ustawy Prawo bankowe [1997]: „Bank nie może stosować korzystniejszych warunków, a w szczególności korzystniejszych stóp oprocentowania niż stosowane przez bank dla danego rodzaju umowy przy prowadzeniu rachunków bankowych oraz przy udzielaniu kredytów, pożyczek pieniężnych, gwarancji bankowych, poręczeń swoim akcjonariuszom albo członkom”. W perspektywie pozostawienia swobody bankom w zakresie obwarowania korzystania z produktów kredytowych koniecznością posiadania udziału oraz funkcjonowania banków spółdzielczych w warunkach wzmożonej konkurencji liczba członków banków spółdzielczych ulega systematycznemu zmniejszeniu: na koniec 2017 roku spółdzielcami pozostawało 969 171 osób, w tym 966 020 to osoby fizyczne. Tylko w ciągu 2017 roku z posiadania udziałów zrezygnowało łącznie 10 671 członków. Od momentu pierwszego badania ankietowego, tj. od marca 2012 roku, liczba ta obniżyła się o 99 031 osób, w tym o 98 152 osób fizycznych [Komisja Nadzoru Finansowego, 2018a, s. 7]. Pomimo złagodzenia przez Komisję Nadzoru Finansowego polityki dywidendowej na koniec 2017 roku, w I półroczu 2018 roku liczba spółdzielców nadal malała, jednak nastąpiło zahamowanie tempa spadku do 0,6% w porównaniu z II półroczem 2017 roku (3,2%) [Komisja Nadzoru Finansowego, 2018c, s. 3-4]. Trend spadkowy liczby członków banków spółdzielczych utrzymuje się od początku transformacji gospodarczej.

Charakter działalności współczesnych banków spółdzielczych w Polsce uległ widocznym zmianom – instytucje te, podlegając konkurencji w realiach transformacji gospodarczej i latach następnych, zaczęły funkcjonować w celu osiągnięcia jak największej rentowności. Brak możliwości realizacji tradycyjnej misji w postaci zaspokajania potrzeb członków spowodował erozję samorządności oraz rozwój nurtu menedżerskiego w znacznej części banków, a w konse-

kwencji skierowanie działalności w stronę komercyjną [Szambelańczyk, 2006, s. 102-103]. Prezes Krajowej Rady Spółdzielczej podkreślił z kolei, że: „Od początku (...) transformacji ustrojowej wpisywane są one [banki spółdzielcze – przyp. autora] w system prawny właściwy dla sektora komercyjnego, ale obcy dla systemu spółdzielczego. Stąd też mamy do czynienia z niedopuszczalnym wręcz porównywaniem wyników banków spółdzielczych z bankami komercyjnymi oraz upowszechnianiem ideologii «zachowania konkurencyjności» na rynku finansowym. Świadczy to o odrzuceniu faktu, że banki spółdzielcze są w rzeczywistości spółdzielniami kredytowymi ze wszystkimi cechami charakteryzującymi spółdzielnie” [Domagalski, 2012, s. 51]. Bankowość spółdzielcza zatraciła ideę spółdzielczości pod wpływem konieczności nadążania za tempem rozwoju podyktowanym przez sektor bankowości komercyjnej, w pewnym sensie stając się jego częścią.

Podsumowanie

Pewnego rodzaju „trójkąt”: idea–państwo–rynek stanowi ramy instytucjonalne w codziennym funkcjonowaniu banków spółdzielczych, choć kwestie ideowe mają obecnie marginalne znaczenie. Nie oznacza to jednak, że wśród spółdzielców brakuje kontynuatorów tradycji rozpoczętej ponad 150 lat temu: „Musimy znaleźć złoty środek (...) żeby zachować swoją odrębność. Zachowujemy ją przede wszystkim w odmiennym podejściu do klienta. (...) W określonej sytuacji możemy odstępować od przyjętego schematu postępowania. (...) Znamy bardzo dobrze ich sytuację, nie tylko ekonomiczną, ale nawet życiową. Monitorujemy rozwój ich biznesu i pomagamy zawsze, gdy tylko pojawią się problemy. Nasza odrębność od banków komercyjnych stanowi nasz atut (...) Staramy się naśladować naszych protoplastów, trwać dalej i wciąż się rozwijać” [Rozmowa z Zofią Kałek-Bazyłuk..., 2016, s. 10].

Literatura

- Alińska A. (1999), *Problemy restrukturyzacji sektora bankowości spółdzielczej w Polsce*, „Komunikaty, Raporty, Ekspertyzy”, nr 456, s. 1-35.
- Chmielewski Z. (1926), *Kasy Stefczyka a banki ludowe*, Zjednoczenie Związków Spółdzielni Rolniczych RP, Lwów-Kraków-Warszawa.
- Domagalski A. (2012), *Banki spółdzielcze elementem równowagi i stabilizacji finansowej* [w:] A. Pawlik, P. Dziekański (red.), *Bank spółdzielczy gwarantem stabilizacji i bezpieczeństwa lokalnego systemu finansowego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, Kielce, s. 41-52.

- GINB (2001), *Sytuacja finansowa banków spółdzielczych*, „Bank Spółdzielczy”, nr 4 (438), s. 13-18.
- Golik D. (1995), *Wpływ gospodarki rynkowej na zasady funkcjonowania BGŻ i banków spółdzielczych*, „Bank Spółdzielczy”, nr 4(366), s. 21-23.
- Komisja Nadzoru Finansowego (2018a), *Informacja o sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających w 2017 r.*, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, Warszawa, https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Informacja_o_sytuacji_BS_2017_6_1882.pdf (data dostępu: 16.09.2018).
- Komisja Nadzoru Finansowego (2018b), *Komunikat KNF ws. odmowy wydania zezwolenia na rozpoczęcie działalności przez Polski Bank Apeksowy SA*, https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Komunikat_KNF_ws_Polskiego_Banku_Apeksowego_SA_63914.pdf (data dostępu: 2.12.2018).
- Komisja Nadzoru Finansowego (2018c), *Syntetyczna informacja o podziale zysku wypracowanego przez banki spółdzielcze w 2017 r.*, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, Warszawa, https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Podzial_zysku_banki_spoldzielcze_62743.pdf (data dostępu: 16.09.2018).
- Kosik J. (1992), *O spółkach Ks. Augustyna Szamarzewskiego pod zaborem pruskim w latach 1872-1891*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Ochociński S. (1965), *Podstawy i zasady wielkopolskiej spółdzielczości kredytowej do roku 1918*, Wydawnictwo Poznańskiego Oddziału PTE, Poznań.
- Ochociński S. (1984), *Podstawy i zasady spółdzielczości kredytowej w Polsce Ludowej (W świetle doświadczeń „wielkopolskiego systemu spółdzielczego”)*, Zeszyty Naukowe – Seria II, zeszyt 80, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Poznań.
- Ossowski J. (2001), *Spółdzielczość finansowa – geneza, historia, rozwój. Część II. Spółdzielczość w wybranych systemach filozoficznych i ekonomicznych*, „Pieniądże i Więź”, nr 2(11), s. 45-59.
- Rolski M. (2018a), *Bankowość spółdzielcza w gospodarce PRL jako przykład antynomii wolności gospodarowania*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr 349, s. 210-219.
- Rolski M. (2018b), *Ewolucja idei spółdzielczości w sektorze banków spółdzielczych w Polsce*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, nr 509, s. 373-383.
- Rolski M. (2018c), *Implementacja pakietu CRD IV/CRR – konsekwencje dla sektora banków spółdzielczych w Polsce (wybrane zagadnienia)*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr 349, s. 145-154.
- Rozmowa z Zofią Kałek-Bazyłuk, prezesem zarządu Pałuckiego Banku Spółdzielczego w Wągrowcu (2016), *Musimy zachować swoją odrębność*, „Bank Spółdzielczy”, nr 2 (585), s. 8-10.
- Stefczyk F. (1914), *O spółkach oszczędności i pożyczek systemu A.F.W. Raiffeisena*, Nakładem Biura Patronatu dla Spółek Rolniczych, Lwów.

Szambelańczyk J. (2006), *Banki spółdzielcze w procesach zmian systemowych*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Poznań.

Ustawa z dnia 7 grudnia 2000 r. o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających (Dz.U. 2000, nr 119, poz. 1252 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (Dz.U. 1997, nr 140, poz. 939 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 24 czerwca 1994 r. o restrukturyzacji banków spółdzielczych i Banku Gospodarki Żywnościowej oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U. 1994, nr 80, poz. 369).

Związek Spółek (1920), *Czterdzieste siódme sprawozdanie Związku Spółek Zarobkowych i Gospodarczych w Wielkim Księstwie Poznańskim i Prusach Zachodnich za rok 1918*, Nakładem Związku Spółek Zarobkowych i Gospodarczych na Poznańskie i Prusy Zachodnie, Poznań.

CO-OPERATIVE BANKING IN POLAND – BETWEEN THE IDEA OF CO-OPERATION, THE STATE, AND THE MARKET

Summary: Credit co-operatives have been established in the Polish lands since the mid-nineteenth century in the Prussian Partition. The idea of – these specific enterprises focused on both material and social issues. The character of the modern co-operative banking sector in Poland is a consequence of many regulatory changes. The economic transition has placed co-operative banking on a par with the commercial sector without considering the co-operation idea. The legal provisions combined with the phenomenon of competition cause a cyclical decline in the number of members of co-operative banks in Poland.

Keywords: co-operative bank, co-operation, economic transition, a state.